

В І Д Г У К

**офіційного опонента, доктора філософських наук, професора
Триняк Майї Вікторівни на дисертацію Лихацького Андрія
Васильовича «Трансформація світоглядної парадигми у процесі
формування штучного інтелекту», подану до публічного захисту
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 033 – Філософія**

Актуальність теми дисертаційного дослідження, зв'язок з науковими програмами, темами. Представлена на розгляд дисертація А.В. Лихацького присвячена фундаментальній та надзвичайно складній проблемі сучасної соціогуманітарної науки – концептуалізації світоглядних зрушень, що відбуваються в умовах тотальної алгоритмізації соціального простору. Актуальність обраної теми не просто не викликає сумнівів, а є критично необхідною для сучасної філософської думки з огляду на кілька визначальних факторів. Передусім, актуальність дисертаційної роботи А.В. Лихацького визначається необхідністю радикального переосмислення засадничих категорій філософського знання в умовах «цифрового повороту». Традиційна світоглядна парадигма, що будувалася на ідеї інтелектуальної винятковості людини, сьогодні входить у фазу глибокої деструкції під тиском емерджентних властивостей штучного інтелекту (ШІ).

Актуальність даної наукової розвідки зумовлена, перш за все, наступними ключовими аспектами. У сучасних умовах виникає життєво важлива для науки проблема подолання антропоцентричного догматизму. У контексті цього дослідження А.В. Лихацького фіксує перехід від класичного суб'єкт-об'єктного протиставлення до моделі «гібридної агентності». У дисертації обґрунтовано, що ШІ перестає бути просто інструментальним розширенням людини, стаючи самостійним фактором трансформації соціального досвіду.

Не менш важливою на сучасному етапі розвитку суспільства й науки є проблема визначення онтологічного статусу цифрових сутностей, у контексті якої дисертант слушно акцентує увагу на появі нових форм буття, які не підпадають під традиційну класифікацію «живе/неживе» або «суб'єкт/об'єкт». Це вимагає розробки нового понятійного апарату для опису систем, що володіють функціональною складністю без наявності біологічного субстрату.

У площині необхідності розв'язання етичного парадоксу автономних систем у роботі піднімається критичне питання про «етико-правовий вакуум», де швидкість технологічної експансії значно перевищує темпи філософської рефлексії. Актуальність полягає у пошуку нових механізмів відповідальності в умовах, коли рішення делегуються алгоритмам.

У контексті стратегічної значущості проблеми трансформації світоглядної парадигми у процесі формування ШІ для українського соціуму особливої ваги роботі додає аналіз процесів прискореної цифровізації України в умовах воєнного стану. Дисертант розглядає ШІ як інструмент формування «технологічної резильєнтності» та захисту інтелектуального суверенітету держави.

Таким чином, дисертація А. В. Лихацького є вчасною і важливою відповіддю на глобальний запит щодо концептуалізації взаємодії людини та алгоритмічних систем, що робить її вагомим внеском у розвиток сучасної філософії техніки та антропології.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аргументованість представлених у роботі результатів базується на солідному теоретико-методологічному фундаменті, який вибудовано не як механічну сукупність методів, а як цілісну дослідницьку стратегію. Висновки автора не є декларативними, оскільки вони випливають із послідовного аналізу взаємодії технологічних інновацій та світоглядних структур.

Обґрунтованість дисертації забезпечується завдяки наступним чинникам: здобувач вдало інтегрує постнекласичні стратегії пізнання, що свідчить на користь когерентності методологічного інструментарію. Використання акторно-мережевої теорії дозволило не просто описати ІІІ, а довести його роль як активного учасника сучасних соціокультурних процесів, що докорінно змінює класичні уявлення про суб'єкт-об'єктні відносини.

Адаптація ідей Т. Куна та І. Лакатоса дала змогу дисертанту переконливо ідентифікувати сучасний стан культури як період «зміни домінант», де накопичені епістемологічні суперечності вимагають переходу до нової світоглядної матриці, що підтверджує релевантність авторського парадигмального аналізу.

Заслуговує на увагу й глибина герменевтичної інтерпретації. Застосування феноменологічного та герменевтичного підходів (зокрема ідей М. Гайдеггера та П. Рікера) дозволило автору вийти за межі суто технічного опису алгоритмів і розкрити ІІІ як нове життєве середовище людини. Саме це лягло в основу авторської концепції «герменевтики непрозорості», що виглядає логічно довершеною.

Дисертант розглядає трансформацію парадигми через чітку чотирирівневу структуру (онтологія, епістемологія, аксіологія, праксеологія), що забезпечує внутрішню стійкість наукових положень та виключає фрагментарність висновків, що свідчить про системність декомпозиції об'єкта дослідження.

Окремої уваги заслуговує й фактологічна репрезентативність дослідження: теоретичні узагальнення здобувача постійно верифікуються аналізом конкретних технологічних кейсів – від великих мовних моделей (LLM) до практичних прикладів цифрової трансформації в Україні (зокрема платформи «Дія»), що підтверджує прикладну валідність дослідження.

Таким чином, науковий апарат роботи відзначається високим рівнем культури мислення, а сформульовані рекомендації мають характер логічно виправданих наслідків, що випливають із проведеного системного аналізу. Висновки дисертанта є достовірними, а їхня аргументація відповідає найвищим стандартам академічного дискурсу.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження, повнота їх викладу в опублікованих працях. Наукові результати, отримані А.В. Лихацьким, характеризуються високим

ступенем достовірності, що забезпечується не лише коректним використанням джерельної бази, а й внутрішньою несуперечливістю авторської концепції. Дисертант демонструє здатність до глибокого теоретичного синтезу, що дозволило йому вийти за межі описового опису технологій у площину фундаментальної філософської антропології та гносеології.

Наукова новизна роботи представлена низкою інноваційних положень, серед яких варто виділити наступні:

- концептуалізація «алгоритмічної субстанційності»: дисертант пропонує принципово новий погляд на онтологічний статус ІІІ, визначаючи його як «квазі-агента». Автор переконливо доводить, що такі системи володіють каузальною ефективністю (здатністю впливати на світ), навіть за відсутності феноменальної свідомості, що дозволяє уникнути їхньої редукції до звичайних інструментів;

- трансформація моделі агентності: у роботі успішно адаптовано положення акторно-мережевої теорії Б. Латура та концепції Л. Флоріді до аналізу гібридних систем «людина–ІІІ». Це дозволило автору обґрунтувати модель «розподіленої агентності», де моральна та функціональна вага дії розподіляється між біологічними та технологічними вузлами мережі;

- переосмислення етичного ландшафту: наукова новизна полягає у зміщенні акцентів з індивідуальної відповідальності на «алгоритмічну справедливість» та розв'язання проблеми «вузького місця» у процесах узгодження людських та машинних цінностей;

- герменевтичний вимір цифрового досвіду: суттєвим внеском є авторське бачення перебудови ціннісно-сислової сфери особистості через нові наративні практики саморозуміння в алгоритмічно опосередкованому середовищі.

Достовірність результатів підтверджується логікою побудови доказової бази та коректним посиланням на ідеї попередників. Авторська позиція чітко артикульована та апробована у значній кількості публікацій.

Повнота викладу матеріалів у наукових працях не викликає сумнівів: основні положення дисертації знайшли відображення в 11 наукових роботах, зокрема у 5 статтях у фахових виданнях України та 6 тезах доповідей на міжнародних конференціях. Це свідчить про належний рівень апробації результатів та їхнє визнання науковою спільнотою.

Таким чином, дисертаційне дослідження А.В. Лихацького є успішною спробою заповнення гносеологічних лакун у розумінні сучасної техно-цифрової епохи, а його висновки мають характер концептуального внеску у вітчизняну соціогуманітарну науку

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Прикладний потенціал дисертації А.В. Лихацького виходить за межі суто теоретичних дискусій і пропонує конкретні орієнтири для адаптації соціальних інститутів до умов технологічної сингулярності. Автор переконливо доводить, що філософська рефлексія ІІІ є необхідною передумовою для ефективного державного управління та гуманітарної безпеки.

Основними векторами практичного впровадження результатів є:

- Стратегія державного управління та цифровізації. Розроблені автором концепції (зокрема «технологічна резильєнтність» та «цифровий суверенітет») можуть стати методологічною базою для вдосконалення державної політики у сфері цифровізації. Це особливо актуально для розвитку етичних стандартів функціонування платформ на кшталт «Дія» та систем автоматизованого прийняття рішень у державному секторі;

- сфера національної безпеки та оборони. У контексті сучасних викликів, аналіз «гібридної агентності» та розподіленої відповідальності має пряме значення для розробки протоколів використання автономних систем у військовій сфері, де етична експертиза алгоритмів є питанням збереження людських життів;

- трансформація освітнього процесу. Рекомендації здобувача щодо формування «алгоритмічної грамотності» та нових когнітивних чеснот є критично важливими для реформування вищої освіти. Вони дозволяють інтегрувати інструменти ШІ в навчальний процес не як загрозу академічній доброчесності, а як засіб розширення інтелектуальних можливостей здобувача освіти;

- етико-правова експертиза. Результати дослідження можуть бути використані під час підготовки нормативно-правових актів, що регулюють правовий статус нейронних мереж, питання інтелектуальної власності на продукти ШІ та захист прав особистості від алгоритмічної дискримінації;

- науково-педагогічна діяльність. Матеріали дисертації є цінним ресурсом для створення оновлених навчальних курсів з філософії техніки, соціальної філософії, етики ШІ та цифрової антропології.

Таким чином, результати роботи мають виразний інструментальний характер і можуть бути імplementовані в діяльність органів державної влади, освітніх установ та розробників інтелектуальних систем, забезпечуючи «людиноцентричний» вектор технологічного розвитку України.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Аналіз представленої кваліфікаційної наукової праці дозволяє стверджувати, що вона є результатом глибокого та самостійного дослідження, яке повністю відповідає критеріям, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

Архітектура дисертації (вступ, три розділи, висновки) є оптимальною для розкриття складної теми трансформації світогляду. Логіка викладу матеріалу демонструє послідовний рух від загальнотеоретичних парадигмальних засад до аналізу конкретних онтологічних та етичних викликів штучного інтелекту.

Робота викладена на 241 сторінці комп'ютерного тексту, що цілком достатньо для всебічного висвітлення об'єкта дослідження. Оформлення титульних аркушів, списку використаних джерел (337 найменувань) та додатків відповідає вимогам ДСТУ 8302:2015 та іншим нормативним актам МОН України.

Основні ідеї автора пройшли належну перевірку науковою спільнотою. 11 публікацій, серед яких 5 фахових статей, повною мірою відображають зміст дисертації та фіксують авторський пріоритет на наукові новачії.

Дисертація А.В. Лихацького пройшла перевірку на наявність текстових запозичень. Використання ідей та концепцій інших дослідників

супроводжується коректними посиланнями, що свідчить про дотримання автором високих стандартів наукової етики.

Текст написаний грамотною науковою мовою, з використанням сучасного понятійно-категоріального апарату філософії, що підкреслює фахову зрілість здобувача.

Дискусійні положення та зауваження щодо тексту дисертації. Дисертаційне дослідження А.В. Лихацького, як і будь-яка науково-дослідницька робота, має низку дискусійних питань і положень, які потребують більш детального опрацювання, проте, в цілому, не знижують наукової цінності дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної роботи..

1. У підрозділі 1.1 дисертант продовжуючи точку зору Т. Куна на парадигму як на «модель постановки і вирішення проблем», цілком слушно зазначає, що таке «визначення підкреслює соціальний та історичний характер парадигм, а також їх роль у формуванні наукового світогляду» (с. 25-26). Однак дискусійним залишається питання: чи може «світоглядна парадигма» охоплювати суперечливі ідеологічні течії сучасності і наскільки можливе таке охоплення?

2. Характеристика сучасної парадигми як «парадигми-в-кризі», перехідного стану (підрозділ 1.3), є цілком влучною, проте автор не дає чіткої відповіді: у якому напрямку здійснюється цей перехід, які саме складові парадигми реконфігурує штучний інтелект?

3. Авторський аналіз емоційної прив'язаності до чат-ботів (підрозділ 3.1) потребує, на мій погляд, більше філософської глибини: чи є це трансформацією ідентичності, чи просто новою формою фетишизму або відчуження?

4. У підрозділі 3.2, аналізуючи ключові трансформації світогляду, автор веде мову про «когнітивну гібридизацію», описуючи її механізм як позитивне розширення можливостей. Разом з тим, дисертант недостатньо уваги приділяє аналізу ризиків так званої «когнітивної деградації» або атрофії власних здібностей людини при делегуванні функцій штучному інтелекту.

Однак вказані зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Завдання, які ставились автором, знайшли своє вирішення. Дисертант не уникає гострих питань, полемізує, обстоює і аргументує свої наукові позиції. У цілому робота є цілісним і закінченим дослідженням, яке демонструє наукову зрілість дисертанта.

Загальний висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів.

Дисертаційна робота Лихацького Андрія Васильовича «Трансформація світоглядної парадигми у процесі формування штучного інтелекту» є цілісним завершеним науковим дослідженням актуальної теми, виконаним автором самостійно, не порушує принципів академічної доброчесності, містить елементи наукової новизни, має теоретичне та прикладне значення і демонструє здатність дисертанта до самостійних наукових розвідок. Поставлена мета дисертаційної роботи в цілому досягнута, завдання – виконані. На підставі зазначеного, враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних дисертантом наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків вважаю, що

дисертаційна робота «Трансформація світоглядної парадигми у процесі формування штучного інтелекту» відповідає вимогам спеціальності 033 – «Філософія» та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 року та № 507 від 03 травня 2024 року, вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Лихацький Андрій Васильович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 – «Філософія».

Доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
імені професора М.Д. Култаєвої
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди

Майя ТРИНЯК

24 червня 2026 р.